

Volume I

Songs of Exile

music by John Hodian

NAGHASH THE "GHAREEB"

(Ghareeb: A stranger or foreigner without property,
money or possessions; miserable, wretched)

Mkrtich Naghash was a 15th century poet, priest and painter who lived during a time of great hardship for the Armenian people. Under the Ottoman Empire, prejudice and religious persecution conspired with warfare and plague to make life difficult and often brutally short for the Armenians.

A profoundly religious people, the Armenians were the first nation to officially adopt Christianity as a state religion and to this day the church remains a major component of Armenian identity. A highly regarded leader of the Armenians in Tigranakert, Naghash reportedly ran afoul of the local Muslim authorities when he erected a church steeple taller than any of the neighboring mosques. He fled his homeland and although his experience was unique, it was not uncommon for the male member of an Armenian family of this time to seek a better life elsewhere. This migratory existence gave rise to a special folkloric genre of extemporaneous oral poetry based on the plight of the wanderer or "ghareeb".

Part of what makes Naghash so remarkable is that he was the first poet to transcribe his thoughts while in exile. Though he was a great scholar and high-ranking clergyman, Naghash wrote poetry as a means of reaching out to the ordinary people of the Armenian community. In fact, it is in Naghash's poetry that we first see a more colloquial oral style characteristic of an Armenian Bard combined with the high written style associated with scholars and the church.

Naghash's poems were often an outgrowth of his sermons. They implore one to "Take stock of one's life. Don't make foolish decisions. Don't form attachments to the 'things' of this world. Nothing here endures." This stream of thought is also a major force in medieval Islam and Buddhism. It is interesting to note that these 3 major religions are in very close interchange at this time in this part of the world across the Silk Road.

In these poems one can also view the concept of the ghareeb in the broader sense, in that all of mankind has been cast out of the kingdom of heaven.

*"We are all ghareebbs, brothers, no one ever has a homeland
We are bound together, because this life is our homeland
Find the way here on earth so that your soul is not tormented in the hereafter
Make the saints your friends and turn the angels into loved ones."*

Naghash's poetry seems to have been popular during his lifetime but today has been overshadowed by other great Armenian poets of the pre-modern era such as Frik and Sayat Nova. Today all that remains of his work are 17 poems and a handful of paintings based on the books of the bible. Naghash's work is virtually unknown even to most Armenians.

CONTEMPORARY GHAREEBS FROM NEW YORK TO YEREVAN

Being of Armenian descent, raised in Philadelphia and New York and now living in Berlin, Germany (and sometimes Woodstock and Yerevan) the state of the ghareeb is something I and many other Armenians can relate to. As a descendent of genocide survivors, I am very familiar with the stories of split second decisions as to where to run, who to trust and how to endure the unspeakable tragedy of the Armenian Genocide.

Armenians were scattered throughout the world while fate, luck and personal fortitude decided where each survivor would end up, be it Paris, Boston, Lebanon, Iran or anywhere else on the planet. I have always been struck that these decisions, made in an instant by the survivors, had repercussions for generations to come. Through my work as a composer/performer I find myself traveling all over the world often feeling homeless: a modern day "ghareeb" away from his homeland, not even able to define what that homeland is.

THE NAGHASH ENSEMBLE

The idea for the Naghash Ensemble came when I first heard the Luys Vocal Quintet singing in the ancient Temple of Garni outside of Yerevan, Armenia. They primarily sang medieval Armenian spiritual music and their beautiful voices combined with the astounding acoustics of Garni left an indelible impression in my mind for days after. I was determined to write something that would use this sound in a new way.

It took several years to discover the right text. I spent many months researching in the libraries of Yerevan, New York and Berlin. When I finally came across a small fragment of the Armenian medieval poet Mkrtych Naghash, the words leapt off the page and into my soul and I knew I had found what I was looking for. Being in Yerevan at the time I was able to track down the remaining 17 poems. After much contemplation as to which poems to use, I resolved that I would set all 17 of them. The words, while philosophical, were addressed to the common man of Naghash's time and I find them as relevant today as they were in the 1400's.

Without a specific ensemble in mind (other than female voices) I let the texts dictate what the music should be. The instruments were chosen intuitively but in retrospect they proved to be a complement to the words as they contain

formal elements (string quartet & piano) balanced by the earthy sounds of the Armenian folk instruments (dholl, duduk and oud).

In 2010 I formed the Naghash Ensemble to play this newly created music. Featuring some of Armenia's finest vocalists and instrumentalists, the ensemble made their debut in Yerevan on October 14, 2012 at Komitas Chamber Music Hall. Though formed to play the 4 vocal pieces included on this disc, by the time the recording was finished the Naghash Ensemble became an ongoing endeavor.

As an Armenian-American composer I am instinctively interested in work that has its roots in Armenian culture but does something new with it. I am leery of labels and find myself at a loss as to how to categorize the music of The Naghash Ensemble. World Music? Folk or Classical? Ethnic or Cosmopolitan? Ancient or Modern? To me it seems a natural product of someone who was raised listening to Armenian music at home, studied European classical music in school and was surrounded everywhere by contemporary music in all of its forms.

John Hodian

TRACK I

COMPOSED IN EXILE

Soul, don't say "ghareeb" or else my heart will bleed
A ghareeb in a strange land has a hard time indeed
Like a bird that strays from its flock, with nowhere to rest
Disoriented until he reaches his end

Ghareeb don't take it to heart, these difficult days will pass
Every ghareeb has made it home, don't worry, you will too
They say God is merciful and will bless every ghareeb
May he also help you realize your heart's desire

Soul, though you speak well, my heart is blacker than coal
The pain of exile has drained the color from my face
When I think of my brothers and my loved ones
My soul leaps to my mouth but cannot escape

Ghareeb, do not be anguished, one gains nothing from anguish
Many children agonize for nothing, that leads them nowhere
Anguish brings pain to many and pain brings death
The longing heart is the most cursed

Alas, to the ghareeb I say, though in a foreign land
With eyes full of tears that stream down his face
When he sits with others, his heart bleeds for sure
He looks to everyone but has no one to call his own

We are all ghareeb, brothers, no one ever has a homeland
We are bound together, because this life is our homeland
Find the way here on earth so that your soul is not tormented in the hereafter
Make the saints your friends and turn the angels into loved ones.

Տառաշարանով
Ծննդոց:

TRACK II

ON BEHALF OF THE GHAREEBS

To God, lover of man, glory everlasting
Who created all diverse creatures
East, North, South, West
Man is unrivaled and rules over everything

But the ghareeb's life is tragic and bitter
Full of sorrow like a dungeon
When he wanders in foreign lands
The ghareeb is unknown, unrecognized

There he has no brother, no loved one, no family
None of his own to take him in
Though he is unique and of noble birth
They arrogantly call him "vagrant"

Woe is the ghareeb when he is hungry
His eyes cast down as he begs in the streets
Many close their doors in his face; he sits and weeps
If the slave asks for water, none is given

The ghareeb's poverty is hellish
Everywhere he turns there is no help, no way out
The ghareeb is a stranger, an exile in a foreign land
If the slave asks for money, none is given

The ghareeb is wretched when he becomes ill
He falls in a foreign street and wallows in the dirt
Though he has many loved ones, none are there
He remains fallen, face down, sobbing bitterly

The ghareeb would cry and groan "what will become of me?"
Alas, my loved ones don't know the state I'm in
I am a ghareeb, a foreigner, an exile,
and bitterly I cry, I have no loved ones, no friends

The ghareeb staggers and wallows miserably
The moment of truth is upon him, death has come,
The ghareeb has no bed nor pillow to lay his head
The cobblestones become his pillow and the dust of the road, his bed

The ghareeb curls up in agony as if dying
He spreads his arms and releases his spirit
Looks pitifully to the right and to the left
But there was no one to give the ghareeb even a drop of water

In his agony the ghareeb calls for a priest
But no one responds to his plea
No loved one, nor friend anywhere near
He weeps and moans in his bitter pain

But God watches over the ghareeb, He hears him
He arouses pity in the heart of the priest
Who comes in the name of God to offer communion
The ghareeb's soul receives the communion with joy

The ghareeb's day of death has come
Moaning bitterly he relinquishes his spirit
He lays fallen in the street abandoned
No one comes to see the ghareeb, no one helps

See how sad the life and death of the ghareeb are
No one is there to make the sign of the cross on his heart
Laughing they carry him to the edge of the graveyard
No one comes for the funeral of the ghareeb,

Naghash says the life of the ghareeb is cursed
I know the state of the ghareeb and I pity him
Although I have seen the kindness and generosity of many
Every time I remember the state of the ghareeb, I tremble like a willow

Naghash says the heart of the ghareeb is tender
Sweetness seems bitter to him, a rose is like a thorn
I beg you, speak gently to the ghareeb
Give mercy and repentance for the thorn of sin

Most blessed Virgin Mary Mother of God
I beg you, help the ghareeb
Guide every ghareeb so that he attains his desire
And may we all worship You, oh Mother of God.

TRACK III

LAMENT FOR THOSE WHO DIE
IN A FOREIGN LAND

I had a vision, a hope that you might come,
My heart had eyes for a glimpse of you
They brought me a letter telling of sudden death
"Take this, read, my brother, and know that I am not coming back"

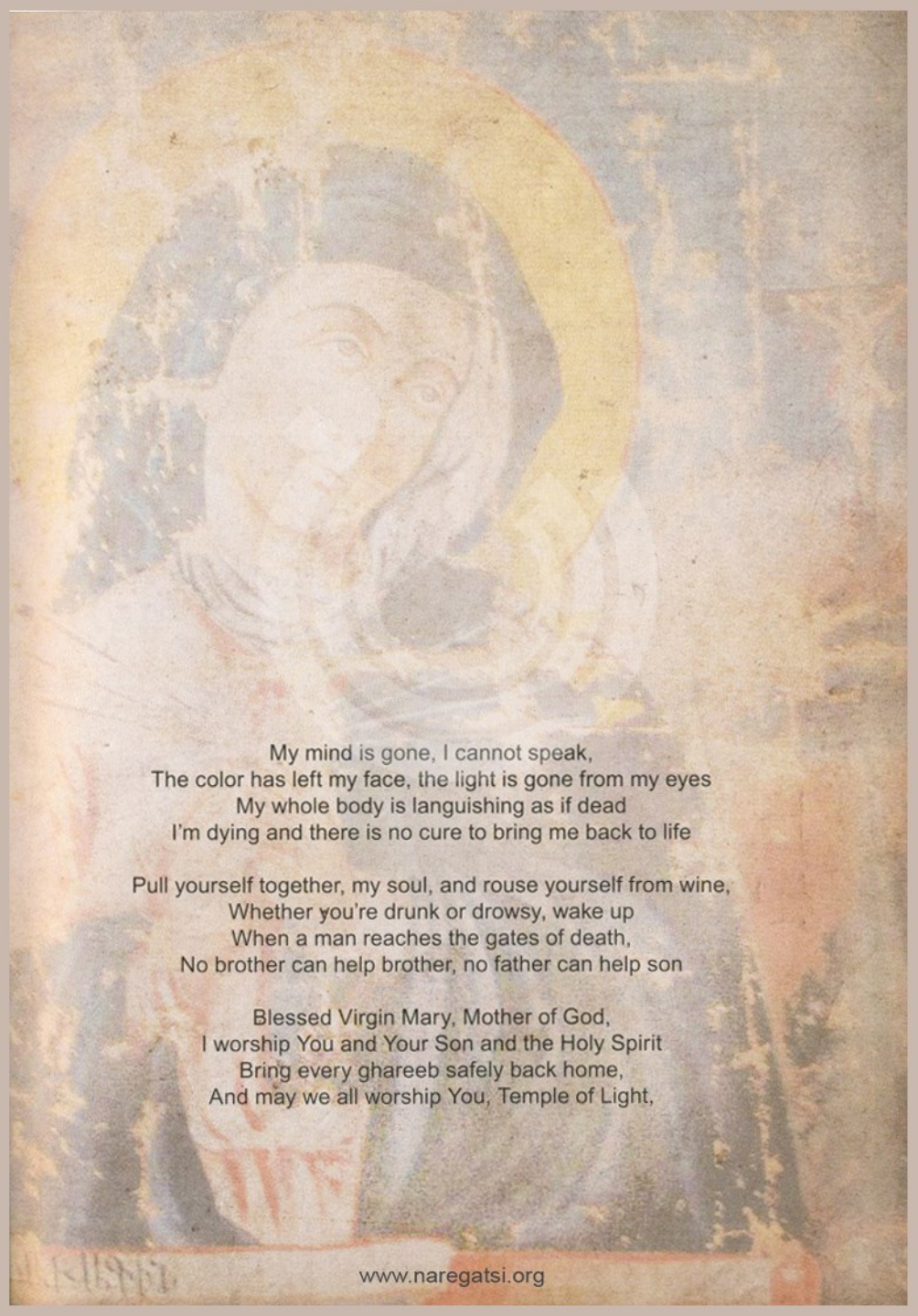
This last letter and the news that you are not coming
I have neither hand, nor fingers to write a reply
If you can find a way, come to the rescue of my soul
Death is here and is dragging me to a world far away

Soul, hold on, someone is on his way,
I implore you, angel, for God's sake,
Be patient, bear with me for one more night
I have a brother, who may come, though he is far away

Oh, my soul, why are you so tormented and for whom?
Did the sound of my weeping reach your ears?
My eyes well up and the tears flow like a river,
I must tell you of the grief in my heart

Hill and valley, sea and land, stop your weeping
May man and beast lament in every tongue
I miss you desperately, for God's sake, come to me.
I'm breathing my last for want of seeing my brother

From the first man Adam to Noah,
From Noah to the birth of Abraham
No one was as wretched as I, nor ever will be,
I'm so desperate to see my brother

My mind is gone, I cannot speak,
The color has left my face, the light is gone from my eyes
My whole body is languishing as if dead
I'm dying and there is no cure to bring me back to life

Pull yourself together, my soul, and rouse yourself from wine,
Whether you're drunk or drowsy, wake up
When a man reaches the gates of death,
No brother can help brother, no father can help son

Blessed Virgin Mary, Mother of God,
I worship You and Your Son and the Holy Spirit
Bring every ghareeb safely back home,
And may we all worship You, Temple of Light,

TRACK V

LAMENTATIONS FOR THE DEAD

I thought... this world had given me everything
I would eat and drink with my loved ones
But suddenly death came upon me from behind
And whatever plans I had made remained undone

I thought... I lived in a fortress in this world
But the pain of death invaded my body
And tore down my walls completely
Whatever dreams I had remained in my heart

Yesterday I was shining like a rose
Like a peacock running here and there
Talking happily with my loved ones
I had no idea this day was coming

I thought... that man never dies
And from this earthly life I would not be taken
I said no prayers and made no plans for my soul
And suddenly my tongue was still

Then darkness washed over my eyes
I lost my mind and my face went white
My friends and loved ones gathered around me
They asked, "Do you recognize us?"

There is no light in my eyes to see you
My tongue is still and I cannot speak
My beloved brothers who broke bread with me
Make me worthy

Why did the light in my eyes go dark
And my once lyrical tongue get tied?
Is it because the day of my death is here
And my soul wants to leave my body?

O my beloved ones, if I die today
Make me worthy, you will also die someday
Our life in this world is passing, don't be fooled
Death comes unexpectedly as you well know

Today I will leave you
And from my home and family be gone
My request is that you don't forget me
Tell the Father that I have sinned and Lord have mercy on you

Nothing is as horrid as the bitterness of death
Which tears apart the groom and his new bride
But when God is the divider who do I complain to?
Very wise, very clever this check-mate

God will console you my loved ones
My followers who came with me
May the Lord God fulfill your desires
All people who wept for me

Take these earthly clothes from me
And shroud me in heavenly dress
Lower me to my grave now
And send me to my angel

For my long journey, prepare a ceremony
Make prayers and plead for me
I beg you, don't forget me
O Let the Virgin Mary speak for me!

English Translations by Nareg Seferian, Peter Cowe,
Haytoug Chamlian, John Hodian & Bet Williams

NAGHASH LE "GHARIB"

(Gharib: étranger; inconnu; expatrié; exilé errant et démuné...)

Mgrditch Naghash était un poète, un prêtre et un peintre du 15ième siècle, qui a vécu durant une période fort éprouvante pour le peuple arménien. Dans l'Empire Ottoman, les préjugés, la persécution religieuse, les guerres et les épidémies ont soumis les Arméniens à un sort pénible et brutal.

Peuple profondément spirituel, les Arméniens constituent la première nation de l'Humanité ayant officiellement adopté le Christianisme en tant que religion d'État, et jusqu'à ce jour, la foi demeure une composante essentielle de l'identité arménienne.

En tant que dirigeant hautement respecté des Arméniens à Dikranagerd, on rapporte que Naghash s'attira les foudres des autorités musulmanes locales lorsqu'il érigea dans cette ville un clocher d'église plus haut que toutes les mosquées avoisinantes. Il fut alors contraint de quitter sa patrie, et bien que son expérience soit particulière, il n'était pas inhabituel en ce temps-là qu'un membre masculin d'une famille arménienne parte en voyage pour aller chercher une vie meilleure ailleurs. Cette existence migratoire donna ainsi naissance à un genre folklorique spécial d'improvisation poétique orale, fondée sur la destinée de l'expatrié errant, le "gharib".

Une des particularités qui rendent l'œuvre de Naghash remarquable est le fait qu'il fut le premier poète à exprimer ses pensées au sujet de son exil. Bien qu'il soit un savant et un membre du clergé de haut niveau, Naghash composa la poésie comme moyen de communication avec le peuple ordinaire. En fait, c'est à travers les poèmes de Naghash que nous décelons pour la première fois un style oral familier, caractéristique du Barde Arménien, conquis au style d'écriture supérieur propre aux érudits et au clergé.

Les poèmes de Naghash étaient souvent une expansion de ses sermons. Ils implorèrent l'auditeur à "faire le point sur sa vie; ne pas prendre des décisions irréfléchies; ne pas s'attacher aux "choses" de ce monde". Ils le préviennent que "rien ne dure ici-bas." Ce courant de pensée constitue également une force importante dans l'islam médiéval et en bouddhisme. Il est d'ailleurs intéressant de constater que durant cette période, ces trois religions ont été en intime corrélation, dans cette partie du monde, à travers la Route de Soie.

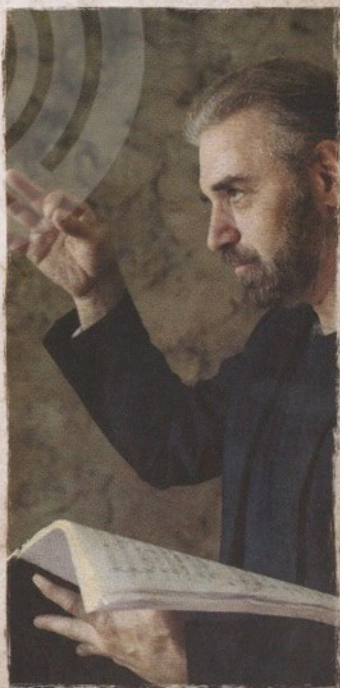
Dans les poèmes de Naghash, on retrouve aussi le concept du gharib au sens large du terme, référant à l'expulsion de l'humanité entière du royaume des cieux.

*Nous sommes tous des gharibs, frères, l'homme n'a jamais une patrie !
Nous devons avancer ensemble, car c'est cette vie qui est notre patrie
Trouve le moyen ici pour que ton âme ne fasse pas souffrir là-bas
Fais en sorte que les saints deviennent tes amis, et rend les anges tes êtres chers*

Il semble que la poésie de Naghash a été populaire de son vivant, mais elle est aujourd'hui éclipsée par d'autres éminents poètes arméniens de l'ère pré-moderne, tels que Frig et Sayat Nova.

DES GHARIBS CONTEMPORAINS, DE NEW YORK À YEREVAN

D'origine arménienne, élevé à Philadelphie et à New York et vivant aujourd'hui en Allemagne, à Berlin (et parfois à Woodstock et à Erevan), le statut de gharib est quelque chose auquel je peux m'identifier, tout comme beaucoup d'autres Arméniens. En tant que descendant de survivants de génocide, je connais fort bien les histoires de décisions instantanées quant à où s'enfuir, à qui faire confiance, comment endurer la tragédie indicible du Génocide des Arméniens. Les Arméniens étaient éparpillés autour du monde, et ce sont le destin, la chance et le courage personnel qui ont décidé où chaque rescapé allait aboutir, que ce soit à Paris, à Boston, au Liban, en Iran ou n'importe où sur la planète. J'ai toujours été frappé par le fait que ces décisions fatidiques, prises en une fraction de seconde par les survivants, ont eu des répercussions sur plusieurs générations subséquentes. À travers mon œuvre en tant que compositeur/interprète, il se trouve que je voyage constamment à travers le monde, éprouvant souvent le sentiment de ne pas avoir de maison : un gharib des temps modernes, vivant loin de sa patrie, incapable même de définir quelle serait une telle patrie.

L'ENSEMBLE NAGHASH

L'idée de l'Ensemble Naghash m'a été inspirée lorsque j'ai entendu pour la première fois le quintette vocal féminin Louys chanter dans le Temple ancien de Garni, situé non loin d'Erevan, en Arménie. Elles chantaient principalement des chants spirituels arméniens du Moyen Âge, et leurs superbes voix combinées à la merveilleuse acoustique de Garni ont profondément marqué mon esprit. J'étais dès lors déterminé à composer quelque chose qui utiliserait ces sonorités d'une nouvelle manière.

Cela m'a pris des années pour trouver le texte approprié. J'ai passé des mois à effectuer des recherches dans les bibliothèques d'Erevan, de New York et de Berlin. Lorsque j'ai finalement découvert un petit fragment de l'œuvre du poète médiéval arménien Mgrditch Naghash, les mots ont surgi hors de la page pour se déverser dans mon âme, et j'ai compris que j'avais trouvé ce que je cherchais. Comme je me trouvais alors à Erevan, j'ai pu retracer les autres 17 poèmes restants. Après avoir longuement réfléchi sur le choix des poèmes à utiliser, j'ai finalement décidé de les retenir tous. Les paroles, bien que philosophiques, s'adressaient à l'homme ordinaire de l'époque de Naghash, et j'estime qu'ils sont aussi pertinents aujourd'hui qu'ils l'étaient dans les années 1400.

N'ayant pas un ensemble spécifique en tête (sauf l'idée de voix féminines), j'ai laissé les textes dicter ce que devait être la musique. Les instruments ont été choisis de manière intuitive, mais rétrospectivement, ils se sont avérés être un complément

des paroles, dans la mesure où ils comportent des éléments formels (quatuor à cordes et piano) équilibrés par les riches sonorités des instruments traditionnels arméniens (dhol, doudouk et oud).

En 2010, j'ai formé l'Ensemble Naghash afin de jouer cette musique nouvellement créée. Présentant certains des meilleurs vocalistes et musiciens d'Arménie, l'Ensemble a donné sa première représentation à Erevan, le 14 octobre 2012, à la Salle de Musique de Chambre Gomidas. Alors que l'intention initiale était de jouer les quatre pièces vocales contenues dans ce disque, j'ai décidé, en cours d'enregistrement, de mettre en musique les 14 autres poèmes également, et l'Ensemble Naghash est devenu ainsi un engagement continu.

En tant que compositeur Arménien-Américain, par instinct, je suis intéressé par un travail qui puise sa source dans la culture arménienne mais qui en fait quelque chose de nouveau. Je me méfie des étiquettes, et je ne sais donc comment catégoriser la musique de l'Ensemble Naghash. Classique ou folklorique ? Ethnique ou cosmopolite ? Ancienne ou moderne ? Pour moi, elle se présente comme le produit naturel de quelqu'un qui a été élevé en écoutant la musique arménienne à la maison, qui a étudié la musique classique européenne à l'école, et qui a été entouré partout par la musique contemporaine sous toutes ses formes.

John Hodian

TITRE I

ODE À CELUI QU'ON APPELLE GHARIB

Âme, ne dit pas gharib, sinon mon cœur va saigner
Un gharib en terre étrangère, c'est très pénible
Comme un oiseau séparé de sa volée, confus, il n'arrive nulle part
Il vacille jusqu'à ce qu'il retrouve sa place

Gharib, ne sois pas triste, ces jours pénibles passeront
Chaque gharib a réussi à rentrer à la maison, ne pense pas qu'il n'en sera pas de même pour toi
On appelle Dieu miséricordieux, il bénira chaque gharib
Qu'il t'aide aussi à réaliser les souhaits de ton cœur

Âme, alors que tu parles bien, mon cœur est plus noir que le charbon
Le chagrin de l'errance en exil arrache la couleur de mon visage
Lorsque je pense à mes frères et à mes êtres chers
Mon âme arrive dans ma bouche mais ne trouve pas le moyen de s'extirper

Gharib, ne te fais pas de bile, personne n'a rien à gagner de la bile
Beaucoup d'enfants se font de la bile, cela ne les mène nulle part
La bile apporte de la peine à beaucoup, l'homme peut mourir de peine
Le cœur qui languit est celui qui est le plus maudit

Hélas, que je le dise, le gharib se trouve en terre étrangère
Ses yeux sont remplis de larmes, elles coulent sur son visage
Chaque fois qu'il s'assoit avec d'autres, son cœur saigne assurément
Il regarde tout le monde, il n'a personne qui lui importe

Nous sommes tous des gharibs, frères, l'homme n'a jamais une patrie !
Nous devons avancer ensemble, car c'est cette vie qui est notre patrie
Trouve le moyen ici-bas que ton âme ne fasse pas souffrir là-bas
Fais en sorte que les saints deviennent tes amis, et rend les anges tes êtres chers

TITRE II

C'EST DIT PAR NAGHASH AU NOM DES GHARIBS

Gloire éternelle à Dieu le bienfaisant
Qui a créé l'homme différent
Est, Nord, Sud, Ouest
L'Homme est sans pareil et règne sur tout

Mais la vie du Gharib est tragique, aigre et amère
Remplie de tristesse comme un cachot
Lorsqu'il est en errance dans des pays étrangers
Personne ne connaît ni ne reconnaît le Gharib étranger

Là-bas il n'y a ni frère, ni être cher, ni parenté
Aucun proche pour lui offrir le gîte et le couvert
Bien qu'il soit unique et d'origine noble
Des vauriens le traitent de vagabond

Le Gharib est mal en point lorsqu'il a faim
Il mendie dans les rues la mine basse
Beaucoup lui ferment la porte au nez, il s'assoit alors et pleure
Si le soumis demande une seule goutte d'eau, personne ne lui en donne

Le dénuement du Gharib est infernal
Il est démuné devant tout le monde et il n'y a pas d'issue
Le Gharib est un étranger et un migrant en terre étrangère
Si le soumis demande de l'argent, personne ne lui en donne

Le Gharib est malheureux si jamais il devient malade
Il s'affale et mord la poussière dans une rue étrangère
Bien qu'il ait de nombreux être chers, il n'y en a aucun
Il reste face contre terre et pleure amèrement

Le Gharib pleure et soupire : quoiqu'il m'arrive
hélas mes êtres chers ne savent pas dans quel état je suis
Je suis Gharib, étranger et en exil
Je pleure amèrement, je n'ai aucun ami ni être cher

Le Gharib dégringole et tombe piteusement
Car le moment terrible de la mort est venu
Il n'a ni un lit, ni un oreiller sous la tête
Le pavé est son chevet, la poussière du sol: son lit

Le Gharib se recroqueville et s'abandonne à l'agonie
Il tend le bras, il laisse aller et répand son âme
Il regarde pitoyablement à droite et à gauche
Il n'y personne pour donner ne serait-ce qu'une goutte d'eau au Gharib

Lors de son agonie, le Gharib demande un prêtre
Il n'y a personne pour accomplir sa supplication
Aucun être cher, aucun ami près de lui
Il pleure et gémit dans sa peine amère

Dieu veille sur le Gharib, Il l'écoute
La charité s'éveille dans le cœur du prêtre
Et il vient au nom de Dieu lui administrer les derniers sacrements
L'âme du Gharib reçoit la communion avec bonheur

Le jour de la mort du Gharib est venu
Il gémit amèrement et son âme est en pleurs
Et il est là, tombé dans la rue, abandonné
Personne ne vient le voir, personne pour l'aider

Vois comme sont tristes la vie et la mort du Gharib
Il n'y a personne pour faire le signe de croix sur son cœur
On le transporte au bord de sa tombe en ricanant
Personne ne vient aux funérailles du Gharib

Naghash vous le dit, le vie du Gharib est maudite
Je sais dans quel état est le Gharib et je le plains
Bien que j'aie connu la bonté et la générosité de beaucoup de gens
Chaque fois que je me remémore l'état du Gharib, je tremble

Nagash vous le dit, le cœur du Gharib est sensible
Le doux lui semble amer, la rose : comme l'épine
Je t'en conjure, parle doucement au Gharib,
soit charitable envers lui, et accède ainsi à la repentance

Très Sainte Vierge Marie Mère de Dieu
Je t'en supplie, aide le gharib
Accompagne le gharib jusqu'à ce qu'il réalise en paix ses souhaits
Et que nous te vénérions tous, Mère de Dieu

TITRE III

LAMENTATION SUR LES MORTS DÉCÉDÉS EN TERRE ÉTRANGÈRE

J'imaginai et espérais tant ton retour
Mon cœur avait des yeux et attendait ton apparition bénie
Ils m'ont apporté soudain une lettre funèbre
"prends cela, lis, mon frère, et vois que je ne reviendrai pas"!

Cette ultime lettre et la nouvelle que tu ne reviendrais pas
Je n'ai ni main ni doigts pour écrire une réponse
Si tu le peux, trouve un moyen, viens à la rescoussé de mon âme
La mort est là, elle m'emmène vers un monde lointain

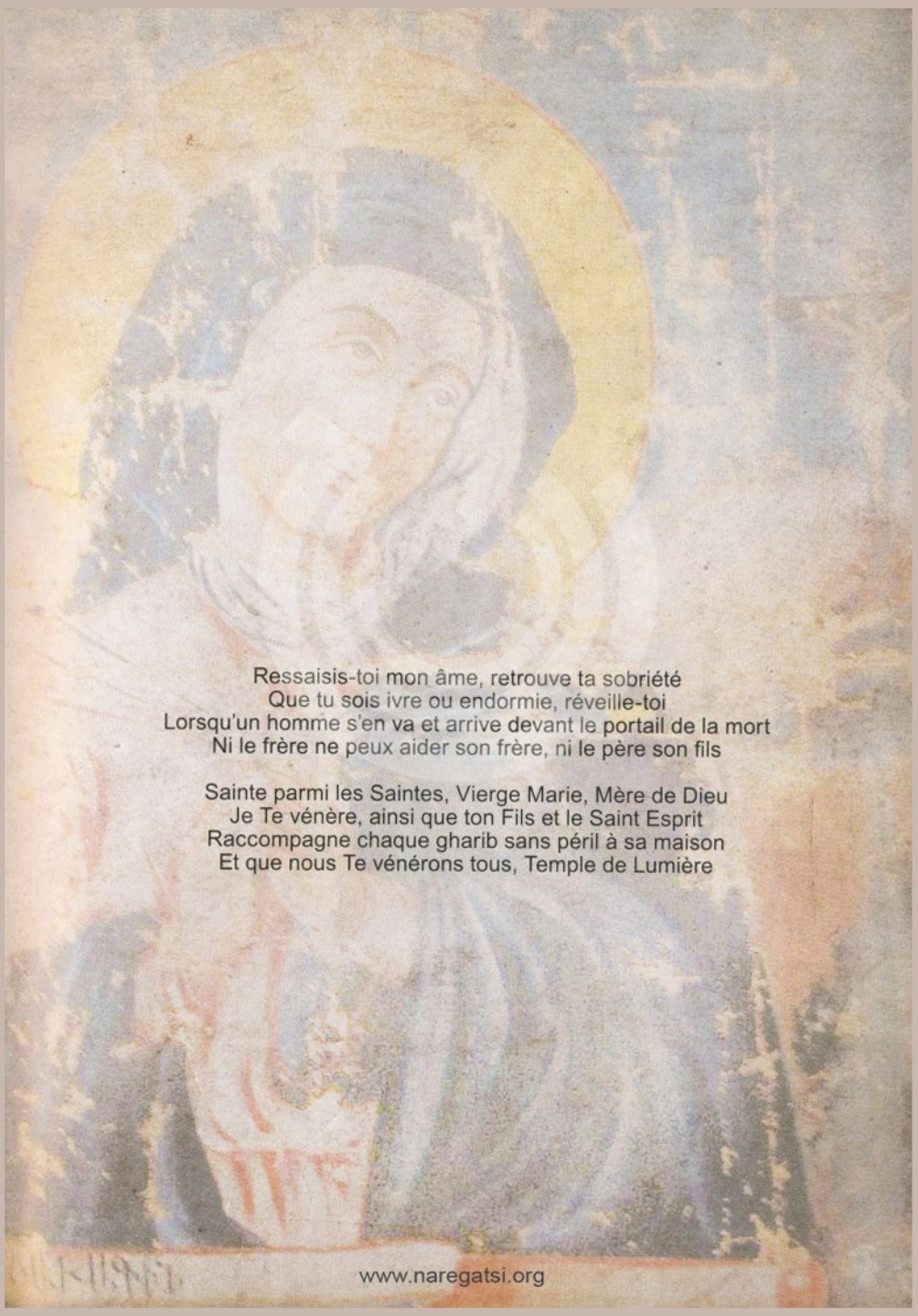
Âme, attends un peu, il y a quelqu'un qui vient
Je t'en supplie ange, au nom de Dieu
Sois patient avec moi et donne accorde-moi un sursis d'une nuit
J'ai un frère, il se pourrait qu'il vienne, il se trouve très loin

Ah, mon âme, pourquoi es-tu tellement tourmenté, et pour qui ?
Est-ce que le son de mes pleurs a atteint tes oreilles ?
Mes pleurs qui remplissent mes yeux et que je déverse comme un fleuve
Dans mon cœur il y a beaucoup de plaintes que je veux te dire

Monts et vaux, mer et terre, cessez de pleurer
Que les hommes et les animaux se lamentent dans toutes les langues
Tu me manques profondément, viens à moi, au nom de Dieu
Je suis à l'agonie et j'attends de voir mon frère

Du premier homme Adam jusqu'à Noé
De Noé jusqu'à la naissance d'Abraham
Il n'y a pas eu et il n'y aura pas quelqu'un d'aussi malheureux que moi
Mon frère me manque et je l'attends

J'ai perdu la tête, je ne peux plus parler
La couleur s'est effacé de mon visage, la lumière : de mes yeux
Tout mon corps est ramolli, comme celui d'un mort
Je me meurs, et il n'y a pas de cure pour me ramener à la vie

Ressaisis-toi mon âme, retrouve ta sobriété
Que tu sois ivre ou endormie, réveille-toi
Lorsqu'un homme s'en va et arrive devant le portail de la mort
Ni le frère ne peut aider son frère, ni le père son fils

Sainte parmi les Saintes, Vierge Marie, Mère de Dieu
Je Te vénère, ainsi que ton Fils et le Saint Esprit
Raccompagne chaque gharib sans péril à sa maison
Et que nous Te vénérons tous, Temple de Lumière

TITRE V

LAMENTION DE NAGHASH POUR LES MORTS

Je croyais que ce monde m'avait tout donné
Que je boirais et mangerais avec mes êtres chers
Mais soudain la mort m'a rattrapé
Et tous les projets que j'avais sont restés inachevés

Je croyais que j'étais une forteresse dans ce monde
La douleur de la mort a entièrement couvert mon corps
A ébranlé et détruit tous mes remparts
Toutes les aspirations que j'avais sont restées dans mon cœur

Hier je rayonnais comme une rose
Je me pavanaïs comme un paon
Je parlais joyeusement avec mes êtres chers
Je ne croyais pas que ce jour arriverait

Je croyais que l'homme ne mourrait jamais
Et que ma vie ne se séparerait pas d'ici
Je n'ai donc pas fait de prières ni de plans pour mon âme
Et à présent ma langue est figée dans ma bouche

Les ténèbres sont venues et ont envahies mes yeux profonds
Mon esprit est parti de ma tête et la couleur de mon visage
Mes êtres chers, mes frères, se sont réunis autour de moi
Et m'ont demandé si je les reconnaissais

Il n'y a plus de lumière dans mes yeux pour que je vous voie
Ma langue ne s'exprime plus pour que je puisse vous parler
Ah mes chers frères, faites que j'aie mérité
D'avoir partagé avec vous le pain quotidien

Pourquoi mes yeux pleins de lumières se sont-ils obscurcis ?
Et pourquoi ma langue habile s'est-elle figée ?
Serait-ce parce que le jour de trépas s'est rapproché ?
Et que mon âme veut se séparer de mon corps ?

Ah, mes êtres chers, faites que j'aie du mérite
Si je meurs aujourd'hui, ne mourrez pas vous aussi
Le monde est éphémère, ne soyez pas dupes
Sachez que la mort arrive à l'improviste

Aujourd'hui je m'éloigne de vous
Je me sépare de ma maison et de ma famille
Je vous conjure de ne pas m'oublier
Repentez-vous et que le Seigneur vous pardonne

Il n'y a rien de plus vil que la mort amère
Qui sépare le jeune marié de sa nouvelle épouse
Quand c'est Dieu qui sépare, à qui pourrais-je me plaindre
Il est tellement sage et intelligent que je reste ébloui

Que Dieu vous console, mes êtres chers !
Peuple uni qui m'a accompagné
Que Dieu résolve tous vos problèmes
Peuple juste qui m'a pleuré

Débarrassez-moi de mes habits d'ici
Et habillez-moi du linceul de là-bas
Descendez-moi vite dans ma sépulture
Et expédiez-moi à mon ange !

Faites des réserves de messes pour mon long voyage
Priez, implorez, suppliez
Je vous supplie de ne point m'oublier
Intercédez pour moi auprès de la Vierge Marie

Traductions françaises par Haytoug Chamlian

ՆԱԴԱՇ, Ղարիպո

Մկրտիչ Նադաշ, 15րդ դարու բանաստեղծ, նկարիչ եւ կղերական, ապրած է հայ ժողովուրդի համար խիստ դժուակ ժամանակաշրջանի մը: Օսմանեան Կայսրութեան մէջ, նախապաշարումները, կրօնական հալածանքները, պատերազմներն ու համաճարակները հայերը մատնած էին ծանր վիճակի:

Խորապէս հոգեւոր ժողովուրդ, Հայերը Մարդկութեան առաջին ազգն են որ Զրիստոնէութիւնը պաշտօնապէս որդեգրեցին որպէս պետական կրօնք, եւ մինչեւ օրս հաւատքը կը հանդիսանայ հայ ինքնութեան մէկ էական բաղադրիչը:

Տիգրանակերտի մէջ հայերու յարգուած դէպավար էր Նադաշ, եւ կը պատմեն թէ ան տեղոյն մահմետական իշխանութիւններուն ցատում պատճառեց, երբ այնտեղ կառուցեց զանգակատուն մը որ աւելի բարձր էր քան մօտակայ բոլոր մզկիթները: Հետեւաբար ան կը ստիպուի հայրենիքէն դուրս գալ: Թեպէտ իր պարագան յատուկ է, սակայն ընդհանրապէս անսովոր չէր այն ժամանակներուն որ հայ ընտանիքի մը արու անդամը ճամբորդէր, ջանալով աւելի լաւ կեանք գտնել այլուր: Այս թափառական գոյութիւնը ծնունդ տուաւ բանաւոր, յանապտորաստից յորինումով կազմուող, ժողովրդական արուեստի ինքնատիպ տեսակի մը, հիմնուած թափառական հայրենագուրկի, դարիպի վիճակին վրայ:

Այն իւրայատկութիւններէն մէկը որոնք ուրոյն կը դարձնեն Նադաշի ստեղծագործական արտադրութիւնը այն է թէ ան առաջին բանաստեղծն է որ իր մտքերն ու ապրումները արտայայտեց իր աքսորի մասին: Բարձրաստիկան կղերական եւ գիտուն մարդ ըլլալով հանդերձ, Նադաշ բանաստեղծութիւնը յորինեց որպէս խոնարի ժողովուրդի հետ հաղորդակցութեան միջոց: Արդարեւ, Նադաշի քերթուածներու ընդմէջէն է որ առաջին անգամ կը գտնենք մտերմական բանաւոր ոճ մը, որ կը յատկանշէ հայ աշուղը, միաձուլուած գրութեան այն բարձրորակ ոճին որ յատուկ է զարգացած անձերու եւ կղերականութեան:

Նադաշի բանաստեղծութիւնները յաճախ ելուստ մըն են իր կրօնական քարոզներուն: Ունկնդրին կը հայցեն որ «իր կեանքի մասին խորհրդածէ. անմիտ որոշումներ չառնէ. այս աշխարհի «բաներուն» չկապուի»: Կը զգուշացնեն թէ «ոչինչ կը տեսէ այստեղ»: Իմաստասիրական այս հոսանքը Նաեւ կարելոր ուժ կը հանդիսանայ միջնադարեան մահմետաւանութեան ինչպէս Նաեւ պոլատիզմի մէջ: Հետաքրքրական է նկատելը թէ այդ ժամանակաշրջանին, այս երեք կրօնները իմաստային սերտ կապեր ունեցած են իրարու միջեւ, աշխարհի այդ շրջանին մէջ, Մետաքսի ճամբու տարածքին:

Նադաշի բանաստեղծութիւններուն մէջ կը գտնենք Նաեւ դարիպ յղացքը բառին լայն իմաստով, որ կ'ակնարկէ համայն մարդկութեան վտարումին երկնային արքայութենէն:

*Ամենքս ենք դարիպ, եղբա՛րք, հայրենի մարդ իսկի չունի
Հաւասար գնալու ենք մենք, զի այս կեանքն է մեզ հայրենի
Աստուես քեզ ճար արայ, որ անտէն հոգիդ չի տանջի
Չսուրբքն քեզ եղբայր չիկն ու զիրեշտակքն արա սիրելի*

Կը թուի թէ Նաղաշի բանաստեղծութիւնը հանրածանօթ եղած է իր օրերուն, սակայն այսօր Նախաարդիյական ժամանակաշրջանի այլ հռչակաւոր հայ բանաստեղծներու (Ֆրիկ, Սայաթ-Նովայի...) շուքին մէջ կը մնայ:

Ժամանակակից դարիպներ, Նիւ Յորքի եւ Երեւանի միջեւ

Հայ ծագումով, դաստիարակուած Ֆիլատէֆիա եւ Նիւ Յորք, եւ այսօր ապրելով Պերլին (Երբեմն Նաեւ Վուտսթոք եւ Նիւ Յորք), դարիպի դրութիւնը մօտ է իմ ինքութեան, ինչպէս շատ մը այլ հայերու պարագային: Որպէս Յեղասպանութեան վերապրողներու յաջորդող սերունդի անդամ, լաւ գիտեմ այդ արագ ու յանկարծակի որոշումներու պատմութիւնները, թե՛ ո՛ր փախչիլ, որո՞ւ վստահիլ, ինչպէ՞ս դիմանալ Հայոց Յեղասպանութեան անասելի ողբերգութեան: Հայերը ցիրուցան էին աշխարհի տարածքին, եւ ճակատագիրը, բախտը եւ անձնական քաջութիւնը որոշեցին թէ ուր պիտի յանգի ամէն մէկ փախստական՝ Փարիզ, Պոսթըն, Լիբանան, Պարսկաստան, կամ աշխարհի մէջ որեւէ տեղ: Միշտ ազդուած եմ այն իրողութեամբ որ վերապրողներու կողմէ այդ ակնթարթի մը մէջ առնուած ճակատագրական որոշումները իրենց անդրադարձը ունեցած են հետագայ բազմաթիւ սերունդներու վրայ: Որպէս յօրինող/մեկնաբան, գործիս բերումով, տեսաբար կը ճամբորդեն աշխարհի տարածքին, յաճախ ունենալով այն զգացումը թէ անտունի եմ՝ Նոր ժամանակներու դարիպ մը, որ կ'ապրի իր հայրենիքէն հեռու, որ անկարող է Նոյնիսկ սահմանելու թէ ի՞նչ է ըլլալու այդ հայրենիքը...

ՆԱՊԱՇԻՆ ԶԱՄՈՅԹԸ

Նաղաշ Զամոյթը կազմելու միտքը ծագեցավ երբ առաջին անգամ ըլլալով լսեցի «Լոյս» երգեցիկ հնգետակի կատարումը Կառնիի Տաճարին մէջ: Զնգեակը հիմնականօրէն հոգեւորական երգեր կ'երգէր, եւ անոր անդամներու սքանչելի ձայները, Կառնիի հիմնալի լսողականութեամբ տողորուած, խորապէս դրոշմեցին հոգիս: Անկէ ետք որոշեցի անպայման յօրինել բան մը որ կարենայ այդ հնչիւնները գործածել նոր կերպով:

Տարիներ առաւ մինչեւ որ գտնեմ պատշաճ բնագիրներ: Ամիսներ շարունակ պրպտումներ կատարեցի Երեւանի, Նիւ Յորքի եւ Պերլինի գրադարաններուն մէջ: Երբ որ վերջապէս հանդիպեցայ միջնադարեան հայ բանաստեղծ Մկրտիչ Նաղաշի գործի մէկ բեկորին, բառերը յորդեցան էջն եւ հոսեցան հոգւոյս մէջ, եւ հասկցայ որ փնտռածս գտած եմ: Այդ պահուն Երեւանի մէջ էի, հետեւաբար կրցայ որոնել մնացեալ 17 քերթուաները: Երկար ժամանակ խորհրդածելէ ետք թէ ինչպէս գտնեմ այն բանաստեղծութիւնները որոնք պիտի գործածեմ, որոշեցի վերջապէս բոլորն ալ ընտրել: Բառերը, թպէտ իմացական, այսու-հանդերձ ուղղուած են Նաղաշի ժամանակաշրջանի սովորական մարդուն, եւ կը կարծեմ թէ անոնք նոյնքան այժմեական են այս օրերուն որքան որ էին 1400-ական թուականներուն:

Ի մտի չունենալով մասնայատուկ համոյթ մը (բացի իգական ձայներու գաղափարէն), թողեցի որ բնագիրները թելադրեն թէ ինչ պէտք է ըլլայ երաժշտութիւնը: Գործիքներու ընտրութիւնը կատարուեցաւ բնագաղաբար, սակայն յետադարձ

ակնարկով յայտուեցաւ որ անոնք կ'ամբողջացնեն բառերը, այն իմաստով որ կը բովանդակեն ձեւային տարրեր (լարային քառեակ եւ դաշնամուր) որոնք հաւասարակշռուած են հայ աւանդական գործիքներու (տիոլ, տուտուկ եւ ուտ) ճոխ հնչողականութեամբ:

2010-ին հիմնեցի Նաղաշ Զամոյթը, նուագելու համար այս նորաստեղծ երաժշտութիւնը: Բեմ բարձրացնելով Զայաստանի լաւագոյն մակարդակի ծայնեղիներ եւ երաժիշտներ, Զամոյթը իր առաջին ներկայացումը կատարեց 14 հոկտեմբեր 2012-ին, Երեւանի Կոմիտասի Անուան Կամերային Երաժշտութեան դահլիճին մէջ: Մինչ նախնական նպատակը նուագել էր այս խտասալիկին բովանդակութիւնը կազմող չորս գործերը, ծայնագրման ընթացքին, որոշեցի նուագի միացնել մնացեալ տասնըչորս բանաստեղծութիւնները եւս, եւ Նաղաշ Զամոյթը այսպէսով դարձաւ շարունակական յանձնառութիւն:

Որպէս հայ-ամերիկացի երաժշտական յօրինող, բնագոյաբար, հետաքրքրուած եմ աշխատանքով մը որու ակունքները ըլլան հայ մշակոյթը, բայց որ նոր բան մը կը ստեղծէ: Պիտակումներէ կը նախընտրեմ խուսափիլ, հետեւաբար չեմ գիտեր ճիշդ ինչպէս բնորոշել Նաղաշ Զամոյթի երաժշտութիւնը: Դասակա՞ն թէ ժողովրդային, ցեղային թէ բազմամշակութային, հի՞ն թէ արդիական... Ինծի համար, ան բնական ստեղծագործութիւնն է անծի մը որ մեծցած է տան մէջ ունկնդրելով հայկական երաժշտութիւն, որ եւրոպական դասական երաժշտութիւն սերտած է դպրոցին մէջ, եւ որ ամենուրեք շրջապատուած եղած է ժամանակակից երաժշտութեամբ, անոր այլազան ու բոլոր տեսակներով:

Ճան Զոտեան

ՏԱՂ ՎԱՍՆ ՂԱՐԻՊԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Յոգի՛, մի՛ ասեր ղարիպ, թե չէ իմ սիրտս կարունի,
 Ղարիպն ի յօտար երկիր, գեմ խիստ դիժար կու լինի.
 Չինչ հաւն երամեն ի գատ, մոլորած ի տեղ չի հանգչի,
 Այնչափ երերուն կենայ, մինչոր իւր տեղըն հասանի:

Ղարի՛պ, սրտնեղ մի կենար, այս դիժար օրերս կանցանի,
 Ամեն ղարիպ ի տուն դարձաւ, մի մնար, թե քեզ չի լինի.
 Չաստուած ողորմած կասեն, կողորմի ամեն ղարիպի,
 Զեզ այլ օգնական լինի, որ հասնիս սրտիդ մուրատի:

Յոգի՛, ամ դու լաւ կասես, սիրտս է սեւ քան զգործելի,
 Ի ղարիպութեան դարդէն երեսիս գունըն կու քաղի.
 Յորժամ ես ի միտ ածեմ զիմ եղբարքն ու զիմ սիրելիքն,
 Յոգիս բերանիս կամու, քակտելոյ ճարակ մի չունի:

Ղարի՛պ, դուսայ մի՛ աներ, դուսայեն մարդն չի շահի,
 Շատ մանուկ դուսայ կանէ, ի շահին տեղըն կու գնի.
 Ղուսան շատոց ցաւ բերէ, ի ցաւէն մարդն մեռանի,
 Չինչ սիրտն որ հասրաթ ունի, ամենէն մահրում կու լինի:

Աւա՛ղ ըզղարիպն ասեմ, որ յօտար երկիր կու լինի,
 Աչերն արտասուօք ի լի, երեսն ի վայր կու թափի.
 Յորժամ ի մեճլիս նստի, անկասկած սրտիկն արունի,
 Չաչերն ի բոլորն ածէ, կարելոր եւ զոք նա չունի:

Ամենքս ենք ղարիպ, եղբա՛րք, հայրենի մարդ իսկի չունի,
 Յաւասար գնալու ենք մենք, զի այն կեանքն է մեզ հայրենի.
 Աստէս քեզ ճար արայ, որ անտէն հոգիդ չի տանջի,
 Չսուրբքն քեզ եղբայր չինէ ու զիրեշտակքըն արա սիրելի:

ՆԱԴԱՇԻ ԱՍԱՅԵԱԼ Է ՎԱՆ ՂԱՐԻՊԱՅՆ

Աստուծոյ մարդասիրին փառք յաւիտեան,
Որ ստեղծեր է զարարածս զանազան,
Արեւելք, հիւսիս, հարաւ արեւմտեան
Մարդն ի վերայ է թագաւոր եւ անսման:

Բայց դարիպին կեանքն է լալի, ողբերգական,
Դառն ու լեղի, լի տրտմութեամբ ի նեղ զնտան.
Յորժամ լինի օտար երկիր թափառական,
Ղարիպն օտար ոչ ճանաչեն, ոչ գիտենան:

Անդ ոչ եղբայր, ոչ սիրելի, ոչ ազգական,
Ոչ գտանէ զոք կարեւոր ասպնջական.
Թէեւ լինի պարոնորդի եւ անսման,
Հանած-վարած ասն նմա մոլորական:

(...)

Ղարիպին վայն էր եկեր, երբ քաղցնայր,
Երես ի քաշ ի փողոցներըն կու մուրայր,
Շատոք փակեն գոռուն ի դիմաց, նստեր ու լայր,
Թէ կաթ մի ջուր ուզեր գերին, մէկ մի չիտայր:

Ղարիպին աղքատութիւնն է խիստ դիժար,
Յամեն դիմաց էր նեղացած ու ճար չկայր.
Ղարիպն օտար էր ու պանդուխտ երկրի օտար,
Թէեւ նա փոխ ուզեր գերին, մէկ մի չիտայր:

(...)

Ղարիպն խեղճ էր, երբ յանկարծ հիւանդանայր,
Յօտար փողոց մոխրաթաւալ անկեալ կենայր.
Թէպէտ ուներ շատ սիրելիք, մէկ մի չկայր,
Եւ կայր անկեալ վերայ երեսին, դառն ու կու լայր:

Ղարիպն լայր եւ հառաչէր. Շ հշնչ լինենամ,
Աւաղ գիտեշն իմ սիրելիքն, ինչ հալի կամ.
Ղարիպ, օտար եմ եւ պանդուխտ, դառն կու լամ,
Մէկ մի չունիմ ինձ սիրելի կամ բարեկամ-:

Ղարիպն անկեալ եւ թաւալէր ողորմագին,
Քանզի հասեալ էր օր մահու բուռն ատենին,
Ոչ բարձ գլխոյն կայր դարիպին, ոչ անկողին,
Սալըն սնարք էր, եւ աւազն՝ իւր անկողին:

Ղարիպան ամնոյր զոտքն ու ձգեր հոգեվարին,
Մեկնէր զբազունն եւ տարածեր, քակտեր զհոգին,
Հայեր խղճունկ յաջ եւ ի ձախ ողորմագին,
Մեկ մի չկայր, որ կաթ մի ջուր տայր ղարիպին:

Ղարիպան ի ժամ հոգեվարին երեց ծայնէր,
Մեկ մի չկայր, որ զպաղատանքն կատարէր.
Ոչ սիրելի, ոչ բարեկամ առ նա լինէր,
Նա ի խոցոյն դառն արտասուէր եւ հառաչէր:

Ղարիպին տներն է աստուած, նմա լսէր,
Չողորմութիւն քահանային սիրտն ծագէր,
Եւ նա եկեալ վասն աստուծոյ զնա հաղորդէր,
Չղարիպ հոգին հաղորդութեամբ ուրախ անէր:

Ղարիպան եկեալ եհաս օրն մահուան,
Դառն հեծեր եւ արտասուօք զհոգին եհան
Եւ կայր անկեալ մեջ փողոցին անտիրական,
Մեկ մի չեկաւ տես ղարիպին, ոչ օգնական:

Տես, թէ ինչ դառն է մահ ու կեանքն ղարիպին.
Մեկ մի չկայր, զծեռքն խաչէր ի վերայ սրտին,
Ծիծաղելով առեալ տարան յեգեր հողին,
Մեկ մի չեկաւ անդ ի թաղումըն ղարիպին:

Նաղաշն ասաց, թէ ղարիպին կեանքն է հարամ,
Չղարիպին հալըն գիտեմ, որ վայ կուտամ.
Թէպէտ տեսայ ամէն մարդոյ լուք՝ ու քարամ,
Չղարիպութիւն յորժամ յիշեմ, քան զուռ դողամ:

Նաղաշն ասաց, թէ՝ Ղարիպին սիրտն է քնքուշ
Քաղցրըն լեղի թուի նմա եւ վարդն՝ փուշ.
Չինահար հետ ղարիպին զրուցէ անուշ,
Ողորմութիւն տուր եւ քաւէ զմեղացն փուշ:

Ամենօրինեալ կոյս Մարիամ Աստուածածին
Չինահար դու օգնական լեր ղարիպին.
Չամէն ղարիպ բարով հաստ իւր մուրատին,
Եւ քեզ ամենքս երկրպագեմք, Աստուածածին:

ՈՐԲ Ի ՎԵՐԱՅ ՆՆՁԵՑԵԼՈՑ, ՈՐ Ի ԱՒՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՌԱՆԻ

Ինձ ումէտ կայր ու կուման վանց քո գալուդ,
Ակն ուներ սիրտ ու մնար քո սուրբ տեսուդ,
Նա բերին թուղթ մի գրած յանկարծ մահու,
Թէ՛ առ, կարդա՛յ, եղբա՛ր, ու տես, որ չեմ գալու:

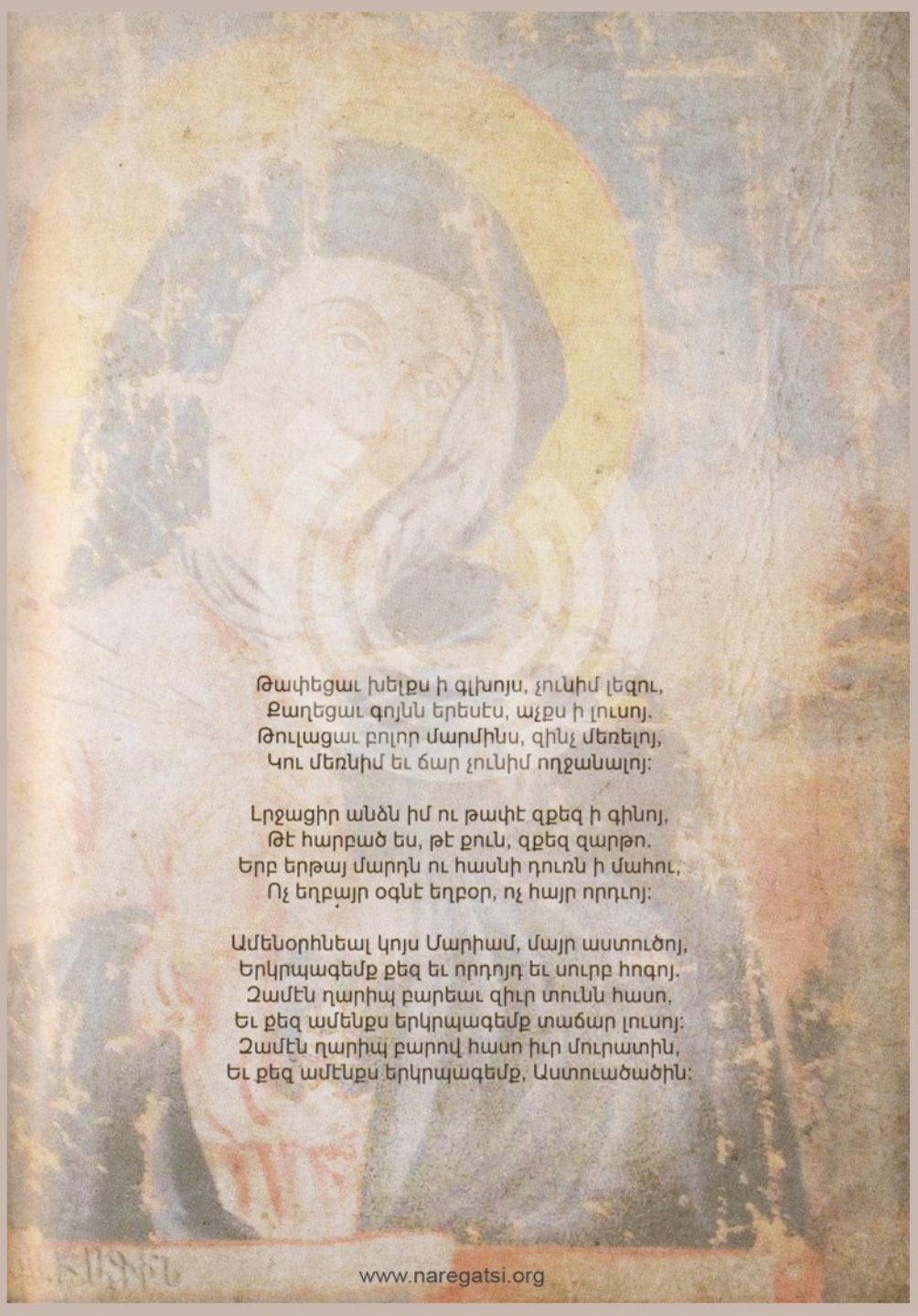
Այս յետին գիրս ու խապարս, որ չեմ գալու,
Ոչ ունիմ ձեռք եւ մատունք գիր գրելու,
Թէ ունիս, դու ճար արա՛, հասի՛ր հոգոյս,
Մահն եկեր, գիս կու տանի յաշխարհ հեռու:

Ա՛յ հոգի, պահ մի յամէ, մարդ կա գալու,
Չիւսհար տամ քեզ հրեշտակ վասն աստուծոյ,
Ինձ համբեր տուր եւ դադար մէկ գիշերոյ,
Ինձ եղբայր կա, միթէ գայ, խիստ է հեռու:

Այ հո՛գի, յէշր ես խռովեր կամ վասն որոշյ,
Միշթե հասաւ յականջս քո ծայնն իմ լալոյ,
Որ լնում զաչս ու թափեմ նման գետոյ,
Շատ զանգատ կա իմ սրտիս քեզ ասելոյ:

Սար ու ձոր, ծով ու ցամաք, դարձ ի լալոյ,
Ողբային մարդ չի անասուն չի ամէն լեզու,
Խիստ կարօտ եմ, ինձ հասիր վասն աստուծոյ,
Յոգեւար կամ եւ մնամ եղբօր տեսոյ:

Առաջին մարդն էր Ադամ մինչեւ ի Նոյ,
Ի Նոյէ մինչ ի ծնունդն Աբրահամու,
Չէր եղեր քան գիս ողորմ, ոչ լինելոյ,
Կարօտած կամ եւ մնամ եղբօր տեսու:

Թափեցաւ խելքս ի գլխոյս, չունիմ լեզու,
Քաղեցաւ գոյնն երեսես, աչքս ի լուսոյ:
Թուլացաւ բոլոր մարմինս, զինչ մեռելոյ,
Կու մեռնիմ եւ ճար չունիմ ողջանալոյ:

Լրջացիր անձն իմ ու թափե գքեզ ի գինոյ,
Թե հարբած ես, թե քուն, գքեզ զարթո.
Երբ երթայ մարդն ու հասնի դուռն ի մահու,
Ոչ եղբայր օգնե եղբոր, ոչ հայր որդւոյ:

Ամենօրինեալ Կոյս Մարիամ, մայր աստուծոյ,
Երկրպագեմք քեզ եւ որդոյդ եւ սուրբ հոգոյ.
Չամէն դարիպ բարեաւ զիւր տունն հաստ,
Եւ քեզ ամենքս երկրպագեմք տաճար լուսոյ:
Չամէն դարիպ բարով հաստ իւր մուրատին,
Եւ քեզ ամենքս երկրպագեմք, Աստուածածին:

ՈՐԲ ՆԱՐԱՇԻ ՎԱՍՆ ՆՆՁԵՅԵԼՈՅՆ

Ես գիտեի, զաշխարհս ինձ մուլք էր տրւած,
 Ուտեի, խմեի հետ իմ սիրելեաց,
 Նայ մահն յանկարծակի հասաւ յետեւանց,
 Չինչ թատպիր ունեի, կիսկատար մնաց:

Գիտեի, թէ բերդ էի ի յայսմ աշխարհիս,
 Մահու ցաւն պատեաց բոլորով զմարմինս,
 Նայ շարժեցաւ փլաւ իմ բոլոր պարիսպս,
 Չինչ հասրաթ ունեի, մնաց իմ սրտիս:

Երեկ վարդի նման ես կու փայլէի,
 Սիրամարգի նման ի շուրջ կու գայի,
 Իմ սիրելեացն հետ զրույց կու տայի,
 Ես այս աւուրս իսկի խապար չունեի:

Ես գիտեի, թէ մարդն չի մեռանիր
 Եւ աստեկի կենացս չի բաժանիլ.
 Իսկի աղօթք չարի, ոչ հոգոյս թատպիր,
 Նայ լեզուս կանցեցաւ ի բերանս դաֆիլ:

Եկաւ մութն ու տիրեց իմ ծով աչերուս,
 Գնաց խելքս ի գլխոյս, եւ գոյնս՝ երեսես,
 Իմ սիրելիք չի եղբայրք ժողովեցան եզերս,
 Կու հարցանեն չի ասեն թէ՝ շմեզ ճանաչեշս:

Աչերս լոյս չկայ, որ տեսանեմ զձեզ,
 Լեզուս չի բարբառեր, որ զրուց տամ ձեզ,
 Այ իմ սիրուն եղբա՛րք, հալալ արեք ինձ,
 Որ կերայ հանապազ աղ ու հաց հետ ձեզ:

Այս իմ լուսով աչերս էշր խաւարեցաւ,
 Եւ իմ ճարտար լեզուս վասն էշր կապեցաւ,
 Միշթէ մեռանելոյ օրս մոտեցաւ,
 Եւ հոգիս ի մարմնոյս բաժնիլ կամեցաւ:

Ինձի հալալ արեք, ով իմ սիրելի՛ք,
Այսօր թե ես մեռայ, դուք այլ տի մեռնիք,
Աշխարհս անցաւոր է, չլինի թե խաբւիք,
Մահն դաՖիլ կու գայ, դուք հանց իմացիք:

(...)

Այսօր կու հեռանամ ի ձեզանէ ես,
Ի տանց եւ ընտանեաց կու բաժանիմ ես,
Ի ձեզանէ ինդդեմ, չի մոռանայք զիս,
Ասէք զիայր մեղայն տերն ողորմի ձեզ:

Եւ քան զմահն լեղի իսկի չկայ վատ,
Որ կու բաժանէ զփեսան ու զտոր հարսն ի գատ,
Երբ բաժանողն աստուած է, ուշմ անեմ գանգատ,
Շատ իմաստուն, խելացի, որ կու մնան մայր:

Աստուած մխիթարէ զձեզ, իմ սիրելի՛ք,
Միաբան ժողովուրդք, որ իմ հետս եկիք,
Տայ ձեզ տէր աստուած, զինչ խնդիրք ունիք,
Հաւասար ժողովուրդք, որ դուք զիս լացիք:

(...)

Չիմ աստէնի հանդերձս յիսնէ հանեցէք
Եւ անտէնի պատանք ինձի հագուցէք,
Ի հող չի ի գերեզման շուտով իջուցէք,
Ընդ հրեշտակին իմոյ զիս ուղարկեցէք:

Երկար ճամփուս պաշար պատարագ դրէք,
Աղօթք եւ աղաչանք, պաղատանք արեք,
Ըզձեզ կու աղաչեմ զիս մի մոռացէք,
Ըզկոյսն Մարիամ բարեխօսեցէք:

NAGHASH DER „GHARIB“

(Gharib: Ein Fremder oder Ausländer ohne Habe,
Geld oder Besitz; elend, jämmerlich, kläglich, arm)

Mkrtich Naghash war ein Dichter, Priester und Maler des 15. Jahrhunderts, der in einer Zeit großer Not für das armenische Volk lebte. Unter osmanischer Herrschaft gaben sich Vorurteil und religiöse Verfolgung mit Krieg und Seuchen die Hand, die das Leben der Armenier hart und oft grausam kurz machten.

Als tief religiöses Volk nahmen die Armenier als erstes Volk das Christentum als Staatsreligion an. Bis heute ist die Kirche eines der wichtigsten Elemente der armenischen Identität. Naghash war als Vorsteher der Armenier von Tigranakert hoch angesehen. Nachweislich geriet er in Konflikt mit den örtlichen muslimischen Herrschern, als er einen Kirchturm errichten ließ, der höher als alle umliegenden Moscheen war. Er floh aus seiner Heimat. Obwohl seine Erfahrung individuell war, war es doch für die männlichen Mitglieder armenischer Familien jener Zeit nicht ungewöhnlich, ein besseres Leben in der Fremde zu suchen. Dieses Leben auf Wandschaft ließ eine besondere Form der volkstümlichen improvisierten mündlichen Dichtung entstehen, deren Grundthema die Not des Wanderers oder des „Gharib“ war.

Naghash ist unter anderem dadurch besonders bemerkenswert, dass er der erste Dichter war, der seine Gedanken während seines Exils niederschrieb. Obwohl er ein bedeutender Gelehrter und hochrangiger Geistlicher war, wandte sich Naghash mit seiner Dichtung an die einfachen Mitglieder der armenischen Gemeinschaft. Tatsächlich wird in Naghashs Lyrik erstmals der für die armenischen Barden charakteristisch, alltagssprachliche mündliche Stil kombiniert mit der elaborierten Hochsprache, derer sich die Gelehrten und Kirchenleute bedienten.

Naghashs Gedichte entsprangen häufig seinen Predigten. Sie beschwören die Hörer, „Bilanz ihres Lebens [zu] ziehen. Triff keine törichten Entscheidungen. Binde dich nicht an die ‚Dinge‘ dieser Welt. Nichts Diesseitiges ist von Bestand.“ Dieser Gedankengang ist ebenso zentral im mittelalterlichen Islam und Buddhismus. Es ist aufschlussreich zu sehen, dass diese drei großen Religionen zu jener Zeit in diesem Teil der Welt entlang der Seidenstraße in einem solch engen Wechselverhältnis zueinander stehen.

In den Gedichten erscheint auch das Konzept des Gharib in dem weiteren Sinne auf, dass die gesamte Menschheit aus dem himmlischen Königreich vertrieben wurde.

*Wir alle sind Fremde, Brüder, ein Heim hat der Mensch ohnehin nicht,
Wir werden gleichermaßen gehen, denn jenes Lebens ist uns Heim.
Sorge im Diesseits dafür, dass deine Seele Dort nicht leidet,
Mache die Heiligen dir zu Brüdern und nimm die Engel dir zu Geliebten.*

Naghashes Dichtung scheint zu seinen Lebzeiten populär gewesen zu sein, heute dagegen wird sie überlagert von anderen großen armenischen Dichtern der Vor-moderne wie etwa Frik und Sayat Nova. Alles, was heute noch von seinem Werk erhalten ist, sind 17 Gedichte und eine Handvoll Malereien zu Motiven der Bibel. Naghashes Werk ist sogar unter Armeniern nahezu unbekannt.

ZEITGENÖSSISCHE GHARIBS VON NEW YORK BIS JEREWAN

Als jemand, der armenischer Abstammung ist, aufgewachsen in Philadelphia und New York mit derzeitigem Wohnsitz in Berlin, Deutschland, und zeitweise auch Woodstock und Jerewan, ist der Zustand des Gharib etwas, zu dem ich wie viele andere Armenier auch durchaus einen Bezug habe. Als Nachkomme von Überlebenden des Genozids sind mir Geschichten von uneinheitlichen sekundären Entscheidungen vertraut: Wohin soll man laufen, wem soll man vertrauen und wie soll man die unaussprechliche Tragödie des Völkermords an den Armeniern ertragen? Die Armenier wurden über die ganze Welt verstreut, und Fügung, Schicksal und persönliches Glück fällten die Entscheidung darüber, wo jeder einzelne Überlebende sich am Ende wiederfand, in Paris, Boston, dem Libanon, Iran oder sonst irgendwo auf dem Planeten. Es hat mich immer tief beeindruckt, dass diese Entscheidungen, die von den Überlebenden in einem einzigen Augenblick getroffen wurden, Auswirkungen für viele nachfolgende Generationen hatten. Durch meine Arbeit als Komponist und Musiker reise ich durch die ganze Welt. Oft fühle ich mich dabei heimatlos: ein moderner „Gharib“, der weit entfernt von seinem Heimatland lebt und dabei nicht einmal imstande ist, zu bestimmen, was dieses Heimatland denn ist.

DAS NAGHASH ENSEMBLE

Die Idee zum Naghash Ensemble entstand, als ich im Tempel von Garni außerhalb Jerewans das Luys Vokalquintett singen hörte. Sie sangen vor allem mittelalterliche armenische geistliche Musik, und ihre schönen Stimmen im Zusammenspiel mit der erstaunlichen Akustik von Garni haben in mir einen tiefen Eindruck hinterlassen, der Tage lang anhält. Ich war entschlossen, etwas zu schreiben, was diesen Klang auf neue Weise nutzen würde.

Es dauerte Jahre, bis ich den richtigen Text fand. Monatelang suchte ich in den Bibliotheken Jerewans, New Yorks und Berlins. Als ich schließlich ein kleines Fragment des spätmittelalterlichen armenischen Dichters Mkrtich Naghash entdeckte, sprangen mir die Worte aus dem Text entgegen, direkt in meine Seele, und ich wusste, dass ich gefunden hatte, wonach ich suchte. Da ich mich zu dieser Zeit gerade in Jerewan aufhielt, konnte ich die übrigen 17 Gedichte ausfindig machen. Nachdem ich viel darüber nachgedacht hatte, welche Gedichte ich verwenden wollte, beschloss ich schließlich, alle 17 zu vertonen. Die Worte waren zwar philosophisch, aber sie waren an die einfachen Leute in Naghashs Zeit gerichtet, und ich finde sie heute noch genauso relevant wie im 15. Jahrhundert.

Ohne ein bestimmtes Ensemble (außer den Frauenstimmen) im Kopf zu haben, ließ ich die Texte bestimmen, wie die Musik beschaffen sein sollte. Die Instrumente wurden intuitiv ausgewählt. Im Nachhinein erwiesen sie sich jedoch als passende Entsprechung zu den Worten, da sie einerseits formale Elemente

(Streichquartett und Klavier) beinhalten, die andererseits durch die irdenen Klängen der armenischen Volksinstrumente (Dhol, Duduk und Oud) ausgeglichen werden.

2010 gründete ich das Naghash Ensemble, um diese neu geschaffene Musik zu spielen. Unter Mitwirkung einiger der besten Sänger und Instrumentalisten Armeniens, gab das Ensemble am 14. Oktober 2012 im Jerewaner Komitas-Kammermusiksaal sein Debüt. Obwohl es ursprünglich gegründet wurde, um die vier Vokalstücke aufzuführen, die auch auf dieser CD enthalten sind, plante ich, bis die Aufnahmen fertig waren, bereits die anderen 14 Stücke ebenfalls zu vertonen. So wurde das Naghash Ensemble eine dauerhafte Unternehmung.

Als armenisch-amerikanischer Komponist bin ich intuitiv an Arbeiten interessiert, die ihre Wurzeln in der armenischen Kultur haben, aber etwas Neues daraus machen. Ich bin skeptisch gegenüber fixen Zuschreibungen und entsprechend unschlüssig, wie man die Musik oder das Naghash-Ensemble kategorisieren kann. Volksmusik oder Klassik? Ethnisch oder kosmopolitisch? Alt oder modern? Für mich scheint sie das natürliche Werk eines Menschen zu sein, der zu Hause mit armenischer Musik aufgewachsen ist, europäische klassische Musik in der Schule gelernt hat und überall umgeben war von zeitgenössischer Musik in allen ihren Formen.

TITEL I

GEDICHT ÜBER DIE ZWIESPRACHE
DES FREMDEN (GHARIB)

Seele, sage nicht Fremder, sonst blutet das Herz mir,
Fremder in einem fremden Land, ich weiß, das ist sehr schwer.
Wie ein Vogel getrennt von seinem Schwarm irrt und nirgends ruht,
Solange fliegt und sucht, bis er sein Ziel erreicht.

Fremder, sei nicht bedrückt, die schweren Tage geh'n vorbei,
Noch kehrte jeder Fremde heim, verharre nicht!, sonst glückt's dir nicht,
Gott nennt man den Erbarmer, er erbarmt sich jedes Fremden,
Er wird auch dir ein Helfer sein, dass du die Sehnsucht dir erfüllst.

Seele, das sagst du gut, mein Herz ist schwärzer als Kohle,
Vor lauter Leid der Fremde hat mein Gesicht alle Farbe verloren.
Wenn ich an meine Brüder und Lieben denke,
Bemächtigt die Seele sich meines Mundes, und hat kein Mittel ihn zu lösen.

Seele, sei nicht gram, der Gram nützt dem Menschen nichts.
Viel Menschenkind ergeht sich in Gram, satt eines Nutzens richtet zugrunde sich.
Der Gram bringt vielen Menschen Schmerz, und Schmerz bringt Tod,
Ein Herz, das in sich Sehnsucht trägt, leidet am meisten Not.

Wehe, sage ich dem Fremden, der im fremden Lande ist,
Seine Augen sind voll Tränen, die ihm rinnen über's Gesicht.
Wenn er in geselliger Runde sitzt, freilich blutet sein kleines Herz,
sein Auge mustert sie alle, hat keinen Vertrauten, keinen Menschen.

Wir alle sind Fremde, Brüder, ein Heim hat der Mensch ohnehin nicht,
Wir werden gleichermaßen gehen, denn jenes Lebens ist uns Heim.
Sorge im Diesseits dafür, dass deine Seele Dort nicht leidet,
Mache die Heiligen dir zu Brüdern und nimm die Engel dir zu Geliebten.

aus dem Armenischen: Elke Hartmann

TITEL II

NAGHASH'S REDE ÜBER DEN
FREMDEN (GHARIB)

Ewiger Preis Gott, dem Menschenfreund,
der geschaffen hat uns vielfältige Geschöpfe,
Über Osten, Norden, Süden, Westen,
steht der Mensch, König und unvergleichlich.

Doch ist des Fremden Leben traurig und beklagenswert,
ist bitter und herb, voll Seelenpein im engen Kerker.
Wenn er ein Wand'rer ist im fremden Land,
ist Gharib fremd, man kennt ihn nicht, erkennt ihn nicht.

Dort hat er keinen Bruder, keinen Freund, keinen Verwandten,
er findet keinen gastfreien Vertrauten.
Und sei er auch ein Fürstensohn und unverwechselbar,
man ruft ihn irrend einen Taugenichts.

Des Fremden Jammer zeigt' sich, als er hungrig war,
gesenkten Blicks er bittelt' auf den Strassen.
Vor ihm verschlossen viele ihre Tür, er saß und weinte,
Und bat der Knecht um einen Tropfen Wasser, wollt' keiner es ihm geben.

Des Fremden Armut ist sehr schwer,
Ohn' Ausweg und bedrückt von allem Gegenüber,
War der Gharib ein Fremder und ein Wand'rer in der Fremde,
Und würd' der Knecht es nur geliehen haben, wollt' keiner es ihm geben.

Wie elend war der Fremde, als plötzlich er erkrankte,
Bedeckt mit Asche lag er da in fremder Straße,
Obwohl er viele Freunde hatte, war keiner da,
So blieb er liegen auf seinem Gesicht und weinte bitterlich.

Der Fremde weint' und flehte, was wird aus mir?
Weh! Wissen meine Freunde, wie's mir ergeht?
Gharib bin ich, ein Fremder, Wanderer, ich weine bitterlich,
Ich habe niemanden mir Freund oder Gefährte.

Der Fremde lag erbärmlich, wälzte sich,
Da der Tag des Todes gekommen war im schrecklichen Moment.
Der Fremde hatt' kein Kissen für den Kopf, kein Bett,
Der Amboss war sein Kopfteil und der Sand sein Bett.

Nähm' der Gharib die Füße und ließ' sie los, sein Leben auszuhauchen,
Streckt' er die Arme aus, verstreute und entließe seinen Geist,
Blickte um sich jämmerlich nach rechts und links,
Es wäre keiner da zu geben ihm ein' Tropfen Nass.

Der Fremde in der Stunde seines Todes ruft den Priester,
Doch gab es keinen, der sein Fleh'n erhörte.
Kein Freund, kein Gefährte war bei ihm,
Er seufzt' und klagt' in seiner Kammer.

Gott ist der Herr des Fremden; erhörte Er ihn,
Sprösse Erbarmen in der Brust des Priesters,
Und er käme für Gott und spendete ihm die Hostie,
Empfinge freudig Gharibs Seele mit dem Sakrament.

Es kam der Tag des Todes für den Fremden,
Mit Ach und Weh entließ er seine Seele,
Und blieb, gefallen, schutzlos in der Strasse,
Nach ihm, dem Fremden, keiner sah und keiner half.

Sieh, wie bitter ist das Leben und das Sterben des Gharib,
Niemand war da, die Hände ihm zu kreuzen auf der Brust.
Mit Spott bracht' man ihn an der Erde Saum,
Doch niemand kam, den Fremden zu begraben.

Naghash sprach: Sünde ist des Fremden Leben,
Ich kenn' die Lage des Gharib, die ich beklage.
Obwohl ich aller Menschen Güte sah und Wohltat,
Erschäudere ich, sobald ich an die Fremde denk'.

Naghash sprach: Empfindsam ist das Herz des Fremden,
Das Süße scheint ihm bitter und die Rose ein Dorn.
Dem wundgeschlag'nen Fremden sprich lindernd zu,
Erbarme dich und tilge den Stachel der Sünden.

Gebenedeite Jungfrau Maria, Mutter Gottes,
Sei du des wundgeschlag'nen Fremden Helfer,
Mag jeder Fremde wohl sein Ziel erreichen,
Und lasst uns alle zu dir beten, Mutter Gottes.

aus dem Armenischen: Elke Hartmann

TITEL III

KLAGE ÜBER DIE TOTEN, DIE IN DER FREMDE STERBEN

Voll Zuversicht und Sehnsucht erwartete ich dein Kommen,
Mein Herz ging auf und es verharrte auf deinem heiligen Anblick.
Da brachten sie den Brief, der schrieb von unerwartetem Tod,
Da, Bruder, nimm und lies, und sieh', dass ich nicht kommen werd'.

Dieser letzte Brief, die letzte Nachricht, dass ich nicht kommen werd',
Ich habe keine Hand, hab keine Finger einen Brief zu schreiben.
Du, wenn du kannst, find' einen Ausweg, hilf meiner Seele,
Der Tod ist da, er bringt mich fort zur fernen Welt.

Oh Seele, warte einen Augenblick, da kommt ein Mensch,
Lass mich dir Unterschlupf gewähren, Engel du, für Gott,
Gib mir Geduld und Rast für eine Nacht,
Ich hab' ein' Bruder, vielleicht kommt er, ist weit fort.

Oh Seele, warum tobst du, um wessen willen?
Sind vielleicht die Töne meiner Klage an dein Ohr gedungen,
Mein Weinen, welches meine Augen füllt und sich ergießt gleich einem Fluss?
Ich hab' in meinem Herzen vieles dir zu klagen.

Berg und Tal, Meer und Land durchschritt ich weinend,
in den Klagesprachen aller Menschen und der Tier'.
Sehr bedürftig bin ich, steh mir bei für Gott,
Dass ich in meiner Todesstund' noch sehe meinen Bruder.

Adam war der erste Mensch bis Noah,
Bis Noah und bis Abrahams Geburt,
Keinen gab es so beklagenswert wie mich und wird es auch nicht geben;
Dass ich in meiner Not noch sehe meinen Bruder.

Der Geist ist ausgeflossen aus dem Kopf, ich habe keine Sprache,
Abgeplückt ist alle Farbe des Gesichts, das Licht ist aus den Augen,
Der ganze Körper schwach geworden wie ein Sterbender,
Ich sterbe, und habe keine Aussicht, noch einmal heil zu werden.

Halt ein, mein Selbst, und wirf dich an den Wein,
Ob du berauscht bist oder schläfst, steh auf!
Wenn geht der Mensch und kommt an seines Todes Tür,
Kein Bruder hilft dann seinem Bruder, kein Vater seinem Sohn.

Gebenedeite Jungfrau Maria, Mutter Gottes
Zu dir und deinem Sohn und zu dem Heil'gen Geist wir beten,
Ein jeder Fremde soll in Frieden kehren heim,
Und beten woll'n wir all' zu dir, des Lichtes Kathedrale.

aus dem Armenischen: Elke Hartmann

TITEL V

NAGHASHS KLAGELIED ÜBER DIE TOTEN

Ich war mir gewiss: Die Welt hat mich reich beschenkt,
Ich aß und trank mit meinen Lieben.
Siehe, der Tod ereilte mich am Ende plötzlich,
Meine Pläne blieben unvollendet.

Ich war mir gewiss: Ich war eine Burg in dieser Welt.
Die Todesqual umzingelt' meinen Körper ganz,
Siehe, erschüttert und zerstört wurde mein Wall.
Meine Sehnsucht blieb mir im Herzen.

Gestern glänzte ich wie eine Rose,
Wie ein Pfau ging ich umher,
Plauderte mit meinen Liebsten,
Ahnte nichts von diesem Tag.

Ich war mir gewiss: Der Mensch stirbt nicht,
Und wird nicht gerissen aus diesem Leben hier,
Ich betete nicht, scherte mich nicht um meine Seele.
Siehe, plötzlich war gebunden mir die Zunge im Mund.

Die Dunkelheit kam und bedeckte mein Augenlicht,
Der Verstand wich aus dem Kopf, die Farbe aus meinem Gesicht,
Freunde und Brüder versammelten sich um mich,
Sie fragten und sagten: Erkennst du uns nicht?

In meinen Augen ist kein Licht, dass ich euch sehe,
Und meine flinke Zunge spricht nicht mehr zu euch.
Oh, meine lieben Brüder, segnet mich,
Der mit euch aß das täglich Salz und Brot.

Woher verdunkelten meine lichten Augen sich?
Weshalb versiegte meine meisterliche Sprache?
Ist es vielleicht, weil der Tag des Todes naht,
und meine Seele sich den Körper zu lassen entschieden hat?

Segnet mich, meine Lieben,
Wenn heute ich sterbe, so sterbt ihr ein andermal.
Diese Welt ist vergänglich, täuscht euch nicht,
Der Tod kommt unerwartet, dessen seid gewiss.

Heute trenne ich mich von euch,
Haus und Familie verlasse ich.
Euch aber bitte ich, vergesst mich nicht,
Sagt dem Vater der Sündigen, der Herr erbarme sich euer.

Nichts Böses gibt es bitterer als den Tod,
der scheidet den Bräutigam und die Braut.
Wenn's Gott ist, der scheidet, wem soll ich's klagen?
So ist es weise und klug, dass ich hier schweige.

Gott tröste euch, meine Lieben,
Mitmenschen, die ihr mit mir gingt,
Gott der Herr gebe euch, was immer Fährnisse ihr habt,
dieselbe Zahl an Volk, mit der ihr mich beweinet.

Legt ab meine diesseit'ge Kleidung,
und legt an mir des Jenseits Gewand,
Rasch legt mich in Erde und Grab,
Sendet mich zu meinem Engel.

Lest mir die Messe als Zehrung für meine lange Reise,
Betet und bittet und fleht.
Ich bitte euch, vergesst mich nicht,
Haltet Fürbitten bei der Jungfrau Maria.

aus dem Armenischen: Elke Hartmann

CREDITS

Luys Vocal Quintet:

Sopranos: Hasmik Baghdasaryan, Mariam Mailyan,

Altos: Marine Nazaryan, Shahane Zalyan, Sofya Konjoyan

Duduk: Emmanuel Hovhannisyan

Oud: Aram Nikoghosyan

Dhol: Tigran Hovhannisyan (tracks 4 & 5)

Dumbek: Matthias Bautz (tracks 1-3)

String Quartet Tracks 1-3

Violin I: Jemma Abrahamyan

Violin II: Ara Harutyunyan

Viola: Anna Yesayants

Cello: Hayk Babayan

String Quartet Tracks 4 & 5

Violin I: Aram Asatryan

Violin II: Tigran Matevosyan

Viola: Armen Torosyan

Cello: Levon Arakelyan

Recorded and mixed by John Hodian

Mastered by Andy Horn at Red Room Recording Studio

Photography by Garegin Aghabekyan and Bet Williams

CD design by Varant Kandilian

For more information www.naghashensemble.com

THANKS

This CD was created with generous support from The Naregatsi Art Institute, The NOAH-Arts Foundation, and many individual supporters.

My heartfelt thanks to Petra Schaberger & Thomas Klinger of NOAH-Arts, Harryette Williams, Naselie Asatryan, Ani Sirakanyan, Levon Eskeniah, Michael Pifer, Alexander Heller-Elspass, Oinone Buschendorff-Schaar, Emmanuel Hovhannisyan, Aram Nikoghosyan, Tigran Hovhannisyan and the members of The Luys Vocal Quintet.

SPECIAL THANKS TO:

Nareg Hartounian (Founder of the Naregatsi Arts Institute) who more than anyone made me the Armenian that I am today.

Nareg Seferian (Armenian scholar and educator) for doing the original word for word translations of the Naghash texts that I continue to use as my bible.

Peter Cowe (Narekatsi Professor of Armenian Studies at UCLA) for illuminating the life of Naghash and supplying me with his poetic translations.

Haytoug Chamlian - For translating the poems into French and the liner notes into French and Armenian. His diligence is an inspiration.

Elke Hartmann - For the enlightened German translations of the poems from Armenian as well as the liner notes from English.

Varant Kandilian - For his beautiful design and boundless creativity.

Bet Williams (Singer/songwriter and partner/producer of everything I do) for endless support and encouragement when I had an audience of one.

Jack Hodian - Whose aesthetic sensibilities, kindheartedness and intellectual brilliance continue to astound me.

TRACKS

1. Composed in Exile
2. On Behalf of Ghareeb
3. Lamentations for Those Who Die in a Foreign Land
4. Prelude to Lamentations for the Dead
5. Lamentations for the Dead

© © 2014 John Hodian Available Forms Music BMI
All rights reserved.
www.naghashensemble.com

www.naregatsi.org